

se že vnaprej določijo njegove »posebne« potrebe in načini njihovega zadovoljevanja;

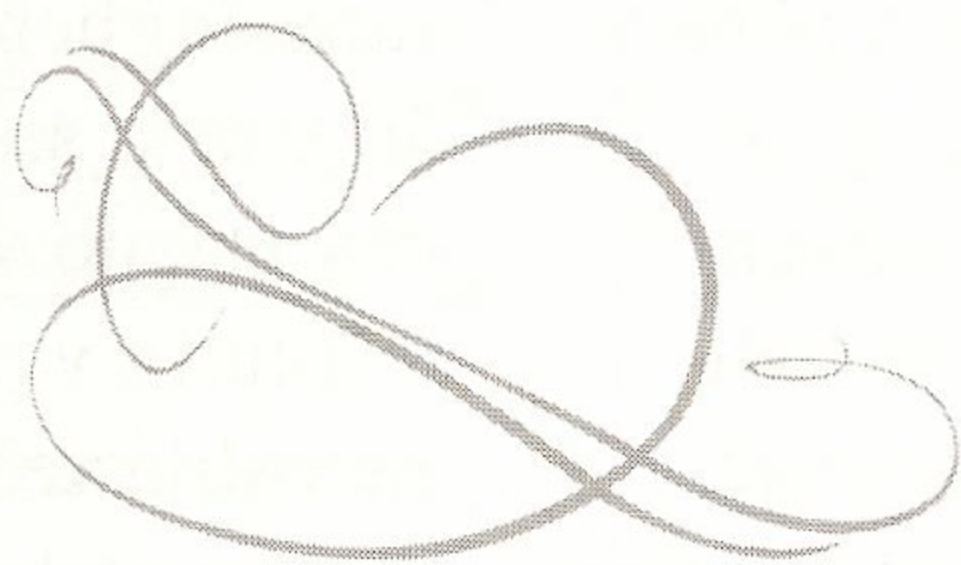
- je otrok neodvisen od zunanega ocenjevanja (*imposed assessment*), tako da lahko postavlja svoje cilje; testi in ocene pač niso mera otrokove usposobljenosti in ne napovedujejo njegove sreče ali uspešnosti v življenju;
- se otrok lahko igra, kolikor želi, kajti kreativno in domišljijsko izražanje je bistveni del otrokovega razvoja.

V orisani perspektivi je povsem očitno, da so dandanašnji otroci s posebnimi potrebami ujetniki nedemokratskega pastoralnega kapitalističnega okolja, v katerem ljudje trdijo, da hočejo biti prijazni, v resnici pa se le sprenevedajo: v zadnji instanci se v tej deželi redkokateri otrok s posebnimi potrebami, potem ko zaključi šolanje in sploh ni več otrok, ne zaposli. Kapitalistični trg delovne sile se zanje kratko malo ne zmeni. Prijaznost,

krepitev volje, pastorala in psihologija pač ne zadoščajo, če hočemo spreminjati kapitalistični svet, da bo bolj odprt za logiko hendikepa. Resnična življenjska šola je namreč kapitalistična, vse drugo so le iluzije. A da bi se spopadli z njimi, moramo najprej razumeti, kako nastajajo, se ohranjajo in spreminjajo.

Hendikepirani ljudje potrebujejo delovna mesta, možnosti za študij na univerzi, stanovanja, agencije in storitve, ki jim bodo omogočale dostojno in kakovostno življenje, ne potrebujejo pa jedkobe birokratov, besedovanja o posebnostih, posebnih potrebah in invalidnih ljudeh in ne potrebujejo prijaznih ljudeh, ki sicer znajo biti prijazni, v praksi pa ne vedo, kaj narediti ali pa jih to sploh ne zanima.

Že davno je napočil čas za razvoj gibanj ter mrež za neodvisno življenje hendikepiranih ljudi, kot jih poznajo v razvitih deželah, toda vse bolj je očitno, da na tem področju zaostajamo. Upati je le, da vsaj hendikepirani tega ne podpirajo. Bilo bi preveč bridkostno.

Rok Kralj

Šolski center Rudolfa Maistra Kamnik

K D O J E H E N D I K E P I R A N ?

Praviloma so srednje šole, v katerih je največ hendikepiranih¹ učencev, strokovne, to pa pomeni, da pripravljajo učence za prihodnje »strokovno« delo na različnih področjih. Prednjači ekonomska usmeritev. Torej gre za področje, ki »proizvaja« prihodnje delavce za delo v pisarnah, bankah, zavarovalnicah, v različnih podjetjih. Pa je res tako? Že bežen pogled, ki ga sicer ne podpira nobena raziskava (pa bi bila zanimiva), pokaže, da za bančnim ali zavarovalniškim okencem, v podjetjih ali državnih ustanovah skoraj nikoli ne srečamo hendikepiranega človeka.

HENDIKEPIRANOST TRGA

Slovenija je v zadnjem desetletju po zahodnem vzorcu začela uvajati koncept svobodnega trga. V klasični

ekonomski doktrini je trg definiran kot prostor, kjer se srečujeta ponudba in povpraševanje. Kotler² kot guru sodobne tržne ali marketinške usmeritve pa postavi novo definicijo trga, ki ga sestavljajo vsi potencialni kupci, ki jim je skupna določena potreba ali želja in so pripravljeni izpeljati menjavo, da bi zadovoljili to potrebo ali željo. Nadalje opredeli človeško potrebo kot stanje, ki ga zaznamo, ko smo prikrajšani za osnovno zadovoljstvo. Izdelek pa definira kot nekaj, kar lahko zadovolji določeno potrebo ali željo. Izdelek v širšem pomenu zajema tudi osebo, kraj, dejavnost, organizacijo in idejo. Celotni koncept trženja se po njegovem skriva za temi besedami: *zadovoljimo potrebe in ustvarimo dobiček ali poiščimo želje in jih izpolnimo.*

Vendar naših želja in potreb, če odmislimo osnovne fiziološke potrebe, še tako sposoben tržnik z armado strokovnjakov psihologov, sociologov, zdravnikov in

¹ Rutar / 1996 /. Rutar postavi koncept hendikepa nasproti besedam oseba s posebnimi potrebami in invalid.

² Kotler / 1996 /, str. 7, 8, 11, 18.

drugih profilov (še) ne more odkriti. Niti jih ne želi, kajti to bi bilo povezano s prevelikimi stroški, ki posledično zmanjšujejo dobiček, kar pa ve že vsak vodoinštalater ali mehanik. Če potrebe že delimo na razne kategorije (npr. po Maslowu), potem vsaj osnovne fiziološke potrebe, po hrani, pijači, oblačilih, lahko zadovoljijo že branjevke na trgu. Zato pa tržnik potrebe ustvari. S pomočjo neskončno domiselnega in raznovrstnega medijskega vpliva nas skuša prepričati v nakup izdelka ali storitve, ki bo zadovoljevala natančno določeno potrebo, ki jo je ustvaril natanko za nas. Naše potrebe in želje prepoznamo v neštevilnih (hollywoodskih) filmih, na radiu, v časopisih, revijah, plakatih, panojih, majicah, akcijah, promocijah, popustih, ugodnostih, v blišču izložb, v velikih medijsko-trgovskih kolosejih.

Ker smo vsi potencialni kupci, nas trg končno naredi enake, tu smo vsi izenačeni, hendikepirani. Rutar³ pravi, da *človek kot simbolno bitje doživlja svet in samega sebe v njem na način, ki ga spremljajo občutki negotovosti in nedoločenosti, ki jih ni mogoče odpraviti ali zmanjšati. Z nobenim izdelkom ali storitvijo (op. avt.) V tem pomenu so vsi ljudje kot simbolna bitja hendikepirani, saj ne morejo izstopiti iz svoje simbolne narave in se otresti njegove negotovosti.* Noben človek, z »normalnimi« ali posebnimi potrebami, ne more doseči idealov lepote, zdravja, popolnosti, svežine, beline, svobode, ki zrejo na nas iz neštevilnih reklam ali filmov. V tem smislu smo torej »vsi različni, vsi enakopravni«. Hendikepirani.

Tržniki niso niti prijazni, niti dobri, niti usmiljeni, njihova edina naloga je neprestano zadovoljevanje naših potreb in želja z enim samim namenom: zadovoljiti svojo potrebo in željo po dobičku. Vprašanje časa je, kdaj bodo tržniki odkrili, ali pa so jo že, izredno donosno tržno nišo, osebe s posebnimi potrebami. Če že zadovoljujejo potrebe »normalnih« ljudi, potem ni težko zadovoljevati posebnih potreb, ustvariti je potrebno samo posebne izdelke in storitve. Iz tega lahko sklenemo, da je ravno trg ustvaril osebe s posebnimi potrebami ali strokovno rečeno: svoj ciljni trg.

Trg dela pri tem ni izjema. Če ga postavimo znotraj zgoraj opisanih definicij, je njegova osnovna naloga zadovoljevati potrebe in želje podjetij po delovni sili, z namenom, da bo ta delovna sila rentabilna, torej da prinaša dobiček. Podjetja izbirajo delavce, ki so učinkoviti, urejeni, mladi, lepi ter lojalni in poslušni. Iz tega lahko zaključimo, da na svobodnem trgu delovne sile ni skoraj nikakršnih potreb po hendikepiranih ljudeh. Ampak tu smo spet vsi na istem; ker smo sprejeli Rutarjev koncept univerzalnega hendikepa, smo na trgu delovne sile vsi enaki pred Delodajalcem. Vprašanje je, kako vidi naš

hendikep, ki ga lahko prepozna tudi kot spol, starost, narodnost, svetovni nazor, zunanji videz itd.

DRŽAVA

Ker živimo v državi, ki se je vsaj deklarirala kot svobodna, socialna⁴ in hkrati zagotavlja svobodno gospodarsko pobudo⁵, zaidemo v konflikt, ki ni ravno preprost. Kako biti hkrati socialen in zagotavljati svobodno gospodarsko pobudo? Vsaj načeloma se lahko svobodna podjetja svobodno odločajo o zaposlovanju svoje delovne sile. Ima sodobno tržno, k dobičku usmerjeno podjetje vsaj najmanjši interes zaposliti hendikepiranega človeka? Le-ta ponavadi ni vrhunsko učinkovit, njegov videz ni v skladu s podobo sodobnega športnega, zdravega, svežega japija, boboja ali kaj podobnega. Poleg tega pa je potrebnih še kup prilagoditev delovnega mesta, ki so povezani z neprijetnimi dodatnimi stroški.

Če torej zasebna podjetja nimajo potrebe in želje zaposliti hendikepiranega človeka, pa bi to lahko storila država, ki se vsaj deklarira kot socialna. V državni upravi in v ustanovah, katerih ustanoviteljica je država (zavodi, inštituti), v podjetjih, kjer ima večinski delež, bi lahko zaposlila več hendikepiranih ljudi s primerno izobrazbo (upravni tehnik, poslovni tehnik, ekonomski tehnik ...). S tem bi lahko vsaj delno rešila zgoraj omenjeni konflikt.

Saj ni nujno, da bi se moral npr. človek s cerebralno paralizo večno prilagajati »normalnim« osebam, prilaganje bi lahko potekalo tudi v obratni smeri. Vam lahko človek z cerebralno paralizo, mišično distrofijo, slepi ali gluhi izda potni list ali gradbeno dovoljenje? Državne ustanove pa kljub temu zaposlijo bore malo hendikepiranih ljudi. Saj smo že rekli: niso ustvarjeni po podobi današnje zahodno, evropsko, ameriško in še kako drugače usmerjene družbe. Socialna država torej ostaja zgolj na papirju.

Država in njen šolski aparat postavita izobraževalne programe, ki naj bi bili pisani na kožo hendikepiranim, hkrati pa ne vzpostavita razmer⁶, ki bi omogočale zaposlovanje hendikepiranih v normalnem delovnem okolju. Kakšen je potem pomen šolanja v srednjih strokovnih šolah?

ŠOLA

Šola, pa naj se tega zaveda ali ne, je že postala del vsemogočnega trga. Šola zadovoljuje potrebe trga delovne sile. Ker so nekatera globalna podjetja po svojih proračunih že večkratno preseгла proračune držav, kakršna

³ Rutar / 1996 /, str. 6.

⁴ Ustava, člen 2: Slovenija je pravna in socialna država.

⁵ Ustava, člen 74: Gospodarska pobuda je svobodna.

⁶ Ustava, člen 66: Država ustvarja možnosti za zaposlovanje in za delo ter zagotavlja njuno zakonsko varstvo.

P
O
L
E
M
I
Č
N
O

Foto Jernej Prelac

je Slovenija, je težko spregledati njihov nemajhen vpliv na družbena dogajanja.

Althusser uvršča šolo med ideološke aparate države, ki tako ali drugače služijo vladajoči ideologiji. Če vladajoča ideologija sloni na svobodni, tržni, kapitalistični, neoliberalni, skratka zahodni usmerjenosti, potem tukaj res ni prostora za hendikepirane. Kajti, to smo že večkrat poudarili, nikakor se ne vklaplajo v vsemogočno potrošniško kulturo pralnega praška, ženskih vložkov, McDonaldiv in hollywoodskih filmov. Zanimivi so samo kot potencialni potrošniki. Edina razlika med hendikepiranimi in »normalnimi« je v tem, da so drugi zanimivi tudi kot potencialna delovna sila podjetij, ki hkrati zadovoljujejo njihove potrebe.

Resnično, hendikepirane je lahko marsičesa strah. Preprosti postopki, kot so rokovanje, oblačenje, pogovor, pogajanja, predstavitve, sestanki, potovanja so za njih lahko zelo zahtevni ali celo nemogoči. Kje v šolskem učbeniku ali programu je zapisano, kako naj se paraplegik ali človek s spino bifido uredi za poslovno srečanje, kako naj se drži pravil poslovnega bontona, kako naj gre na službeno potovanje?

Učitelj – državni uradnik, ki je najnižji na hierarhični lestvici mogočnega vzgojnega in izobraževalnega aparata in hkrati na njegovi »prvi bojni črti«, bi moral videti tudi prek meja svojega ozkega predmeta ali kot pravi Kroflič⁷, da čim večje je učiteljevo strokovno znanje, tem višja je lahko stopnja njegove strokovne avtonomije.

Ker avtonomija pomeni (fig.) neodvisnost, pa mora učitelj vedeti, od koga mora ali želi biti ne-odvisen. Če želi biti vsaj malo avtonomen (neodvisen), mora razumeti, da je zgolj uslužbenec prevladujoče/vladajoče ideologije in posredno ideologij velikih mednarodnih korporacij, če so te ideologije sploh različne. Že za to pa je potrebno veliko znanja in zelo velik pogum.

Šola se mora zavedati svoje vpetosti v logiko trga in dobička. Če šola podleže strahotnemu pritisku teh dveh dejavnikov, potem nas lahko pelje samo še v Huxleyev Krasni novi svet. Če na koncu odgovorimo na zastavljeno v naslovu, potem lahko rečemo, da smo pred trgom hendikepirani vsi – učitelji in učenci, med vsemi drugimi.

LITERATURA

- Althusser, L., 1980, Ideologija in ideološki aparati države, *Ideologija in estetski učinek* (zbornik), str. 35–100. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Kotler, P., 1996. *Marketing Management – trženjsko upravljanje*. Slovenska knjiga, Ljubljana.
- Kroflič, R., 1999. Avtonomija šole/vrtca in učitelja/vzgojitelja ali kako in kam bomo vozili v skladu z novo zakonodajo? *Vzgoja in izobraževanje* 5/1999.
- Rutar, D., 1996. Tri razprave o teoriji hendikepa. *AWOL*, 1/1996.
- Ustava Republike Slovenije*, 1993, Uradni list Republike Slovenije.
- Verbinc, France. 1989. Slovar tujk. Cankarjeva založba, Ljubljana.

⁷ Kroflič / 1999 /, *Vzgoja in izobraževanje*, str. 8.